

УДК 343.979 (477)

Б. Головкін, доктор юридичних наук, завідувач сектору вивчення проблем злочинності та її причин НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Превентивний вплив системи антикримінального законодавства України на злочинність

Антикримінальне законодавство вважається одним із засобів протидії злочинності та запобігання злочинам. Його система включає адміністративно-правову, кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу і кримінологічну нормативні підсистеми. Перші чотири складові представлені відповідними кодексами. Кримінологічна підсистема антикримінального законодавства охоплює низку законів нерепресивної дії та інших нормативних актів, що регулюють правові та організаційні основи запобігання і протидії окремим різновидам злочинності¹, а також антисоціальним явищам,

¹ Див.: Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358; Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303; Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму : Закон України від 28.11.2002 р. № 249-ІV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2; Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними : Закон України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62; Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-ІV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180; Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 11.06.2009 р. № 1506-VI // Голос України. – 2009. – 18 лип. (№ 132). – С. 12–14; Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01.12.1994 р. № 264/94-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 455; Про соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 10.07.2003 р. № 1104-ІV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 6. – Ст. 39; Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01.12.1994 р. № 264/94-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 52. – Ст. 455; Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-ІІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338; Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35.

тісно з нею пов'язаним¹. Цілісність системи антикримінального законодавства полягає у нормативному забезпеченні єдиної політики держави у сфері протидії злочинності та її проявам, яка отримала назву антикримінальна політика. В останній на доктринальному рівні закріплюються принципові підходи та пріоритети діяльності держави щодо розв'язання на тривалий час такої суспільно значущої проблеми, як захист інтересів людини, держави і суспільства від злочинності та її проявів. Антикримінальна політика являє собою політичну волю держави, втілену в антикримінальному законодавстві. У методологічному плані, з одного боку, йдеться про ставлення держави до охорони найбільш важливих суспільних відносин, виражене у нормативному закріпленні правообмежень, встановленні заборон та покарань за їх порушення, а з другого боку — це ставлення до осіб, які вчинили такі правопорушення, виражене у нормативній регламентації процедури їхнього кримінального переслідування та виконання покарання. Зазначений напрям державної політики втілюється імперативним методом правового регулювання і застосуванням (чи погрозою застосування) репресивного впливу до правопорушників. Водночас єдина антикримінальна політика держави органічно поєднується із методом диспозитивного правового регулювання та здійсненням нерепресивного впливу на різні сфери життя і діяльності людей з метою стимулювання їхньої правомірної поведінки. Останній напрям державної політики отримав назву кримінологічної політики².

¹ Див.: Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III; Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192; Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 26. – Ст. 354; Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : схвалена розпорядженням КМУ від 30.11.2011 р. № 1209-р.; Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки : схвалена розпорядженням КМУ від 13.09.2010 р. № 1808-р.

² Див.: Голіна В. Теоретичні та прикладні проблеми втілення кримінологічної політики в Україні / В. Голіна // Право України. – 2009. – С. 24–30; Василевич В. В. Доктринальні засади кримінологічної політики / В. В. Василевич // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні (з нагоди 35-річчя створення кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квіт. 2012 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 40–43.

Системність антикримінального законодавства України також виявляється у його ієрархічній організації, узгодженості норм матеріального права (адміністративне, кримінальне право) із нормами процесуального права (кримінальний процес, кримінально-виконавче право). Окрім цього, як зауважив Ю. В. Баулін, система антикримінального законодавства є структурним елементом системи більш високого порядку — кримінальної юстиції¹. Лише у функціональній взаємодії окремих елементів вказаної системи утворюється нова системна якість, що не притаманна жодному її елементові, а саме: забезпечення всеохоплюючого (цілісного) впливу на злочинність як явище соціальної дійсності з метою скорочення її розмірів до соціально безпечної межі².

Із викладених положень випливає низка концептуальних питань, що підлягають науковому осмисленню та вирішенню. Це *можливості, об'єкт і межі* превентивного впливу кримінального законодавства на злочинність загалом та її стан зокрема. Передусім зазначимо, що дію кримінального закону слід розглядати у статичі та динаміці. Як пише В. І. Борисов, у статичі після прийняття кримінальний закон починає діяти безвідносно до того, чи є підстави для його застосування, чи такі підстави поки що відсутні. В останньому випадку закон впливає на суспільну свідомість та свідомість окремих громадян. У динаміці кримінальний закон діє при застосуванні його положень до конкретної особи, яка вчинила злочин³.

Питання щодо можливостей запобіжного впливу кримінального закону на злочинність поки що не знаходить однозначного вирішення серед науковців. Не одне покоління видатних криміналістів (Ч. Беккарія, М. С. Таганцев, А. А. Піонтковський, О. А. Герцензон, М. Д. Шаргородський, І. В. Шмаров, Е. О. Саркісова, В. Д. Філімонов, І. Анденес, Й. С. Ной, М. І. Бажанов, В. І. Борисов, Ю. В. Баулін, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, М. І. Панов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис та ін.) відстоювали і продовжують відстоювати ідею про те, що кримінальне

¹ Баулін Ю. В. Кримінально-правова система України: загальна характеристика / Ю. В. Баулін // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. – Х. : Право, 2012. – С. 64.

² Там само. – С. 64.

³ Борисов В. І. Співвідношення кримінально-правової характеристики злочину та його складу / В. І. Борисов // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення : тези доп. та повідомл. учасників міжнар. симпозіуму, 21–22 верес. 2012 р. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 30–35.

законодавство виконує функцію загальної і спеціальної превенції, утримуючи людей під загрозою покарання від вчинення злочинів вперше та повторно. Цю позицію підтримують і кримінологи. Зокрема, В. В. Голіна переконаний, що закон про кримінальну відповідальність уже самим фактом свого існування та застосування, безсумнівно, впливає на думки й поведінку людей, утримуючи їх від вчинення протиправних дій¹. Звідси можна зробити і більш загальний висновок про запобіжний вплив системи кримінального законодавства на стан злочинності в цілому. Останній полягає у передбаченні правових підстав для ретроспективного реагування органів держави на вчинені правопорушення і злочини як об'єктивно існуюче явище, а також у проспективному впливі на колективний розум і злочинну волю невизначеного кола осіб з метою утримання їх від вчинення злочинів у майбутньому. Цілісний механізм кримінально-правового примусу держави поєднує можливу і дійсну діяльність, таким чином впливаючи на кримінальну активність (реальну і потенційну) певної частини суспільства і через неї на злочинність як явище суспільного життя.

У контексті вказаного слід розрізнити чотири сфери правового регулювання, відповідно до мети та завдань тієї чи іншої галузі законодавства, що нас цікавить: 1) охорона найважливіших суспільних відносин від правопорушень і злочинних посягань адміністративно-правовими та кримінально-правовими засобами впливу, а також запобігання правопорушенням та злочинам; 2) правова регламентація розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень; 3) правова регламентація порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань; 4) правова регламентація суспільних відносин у сфері запобігання і протидії злочинності та її проявам.

Представники іншого підходу (М. М. Гернет, Я. І. Гілінський, І. І. Карпець, М. В. Бавсун, В. М. Дрьомін, В. О. Туляков, Д. А. Шестаков, В. І. Шакун та ін.) виступали і виступають не стільки проти ідеї загальної і спеціальної превенції як такої, скільки критично оцінювали обмежені можливості запобіжного впливу кримінального законодавства на злочинність. Наведемо лише деякі авторські висловлювання з цього приводу. Так, наприклад, М. М. Гернет писав: «Віра у всемогутню

¹ Див.: Голіна В. В. Запобіжний вплив законодавства про кримінальну відповідальність на злочинність / В. В. Голіна // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : монографія / за заг. ред. В. І. Борисова, В. С. Зеленецького. – Х. : Право, 2011. – С. 194, 197.

силу покарання як засобу боротьби зі злочинністю — ересь»¹. І. І. Карпец був переконаний у тому, що ілюзію про всесилля кримінального закону, пошук у ньому панацеї від усіляких бід необхідно рішуче відкинути². В. І. Шакун доходить висновку, що численні нормативно-правові акти, спрямовані на запобігання злочинності, у жодному разі не вплинули на загальний стан злочинності та її конкретні види³. Д. А. Шестаков заявляє про існування криміногенного закону, положення якого всупереч антикримінальній сутності кримінального законодавства, навпаки, сприяють вчиненню злочинів⁴.

Заперечувати вплив антикримінального законодавства на стан злочинності в державі немає вагомих підстав. М. І. Панов завданням кримінального законодавства називає оптимальне і своєчасне відображення в ньому об'єктивних закономірностей кримінальних правопорушень як явища реальної дійсності⁵. Як приклад неадекватності реагування законодавця на ускладнення криміногенної ситуації в державі можна навести славнозвісне внесення змін до ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення (02.06.2005 р.), згідно з якими викрадення майна на суму, що не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, вважається адміністративним правопорушенням, а не злочином. Щорічне зростання суми викраденого майна автоматично тягло за собою збільшення кількості постанов про відмову у порушенні кримінальних справ: 2005 р. — 350,8 тис.; 2006 р. — 454,7; 2007 р. — 496,8; 2008 р. — 469,9 тис. рішень. У цей же час статистика фіксує зниження кількості зареєстрованих злочинів: 2005 р. — 485,7 тис. злочинів; 2006 р. — 420,9; 2007 р. — 401,3; 2008 р. — 384,4⁶. І навпаки: внесення у 2009 р. змін до ст. 51 КУпАП, згідно

¹ Гернет М. Н. Избранное / М. Н. Гернет. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2005. – С. 39.

² Карпец И. И. Преступность: иллюзии и реальность / И. И. Карпец. – М. : Рос. Право, 1992. – С. 130–131.

³ Шакун В. І. Межі впливу на злочинність / В. І. Шакун // Право України. – 2009. – № 7. – С. 21.

⁴ Шестаков Д. А. Введение в криминологию закона / Д. А. Шестаков. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2011. – С. 46–48.

⁵ Панов М. І. Методологія науки як необхідна складова фундаментальних досліджень кримінального права / М. І. Панов // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. – Х. : Право, 2012. – С. 27.

⁶ Головкин Б. М. Запобіжний ефект правозастосовчої діяльності органів кримінального переслідування / Б. М. Головкин // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф., 15 трав. 2009 р. / за ред. В. І. Борисова та ін. – Х. : Право, 2009. – С. 128–132.

з якими викрадення майна на суму, що перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян (60 грн — у 2009 р.), вважається злочином, призвело до різкого зростання числа зареєстрованих крадіжок і відповідно всієї злочинності (434,7 тис. злочинів)¹.

Аналогічна ситуація може повторитися найближчим часом у зв'язку із запровадженням нового законодавчого інституту кримінального проступку. В. І. Борисов застерігає, якщо законодавець піде шляхом переміщення частини адміністративних правопорушень до розряду кримінальних проступків, то це призведе до суттєвого зростання рівня всієї зареєстрованої злочинності².

Беззаперечно визнаючи сам факт статичного і динамічного впливу законодавства про кримінальну відповідальність на стан злочинності в державі, ми водночас не схильні переоцінювати можливості такого впливу. Як стверджує В. О. Туляков, кримінальне законодавство у сфері боротьби зі злочинністю одночасно виконує декілька важливих функцій: охоронну, регулятивну, превентивну, виховну, ідеологічну, відновлювальну та ін.³ Однак більшість криміналістів і кримінологів традиційно розглядають лише загрозу кримінального покарання, закріплену в санкціях статей Особливої частини КК як головний засіб превентивного впливу на злочинність, хоча і вважається доведеним, що страх перед кримінальним покаранням утримує не більше 15–19 % осіб від вчинення злочинів⁴.

Наразі слід поставити запитання, від чого насправді залежать можливості впливу антикримінального законодавства на стан злочинності?

¹ Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія / О. Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – С. 39.

² Борисов В. І. Проблеми запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку / В. І. Борисов // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. – Х. : Право, 2012. – С. 180.

³ Туляков В. А. Актуальные проблемы современной уголовно-правовой политики / В. А. Туляков // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. – Х. : Право, 2012. – С. 65–71.

⁴ Див.: Исаев М. М. Общая часть уголовного права РСФСР / М. М. Исаев. – Л. : Госиздат, 1925. – С. 151; Ной И. С. Сущность и функции уголовного наказания в советском государстве: политико-правовое исследование / И. С. Ной. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1973. – С. 153; Голіна В. В. Запобіжний вплив законодавства про кримінальну відповідальність на злочинність / В. В. Голіна, Б. М. Головкін // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : монографія / за заг. ред. В. І. Борисова, В. С. Зеленецького. – Х. : Право, 2011. – С. 191–218.

Відповідь на нього включає декілька аспектів: 1) від діючих соціальних норм, які відображають закономірності суспільного життя, типові соціальні зв'язки і відносини; 2) від якості всієї системи антикримінального законодавства; 3) від сприйняття та оцінки доктринальних положень, норм і приписів вказаного законодавства суспільною свідомістю людей і професійною правосвідомістю суб'єктів правозастосовчої діяльності; 4) від ефективності застосування цього законодавства правоохоронними та судовими органами і пов'язаного з цим рівня довіри громадян до органів державної влади як суб'єкта захисту прав і свобод від протиправних посягань.

Відкидаючи ілюзії про нібито апіорну добропорядність середньостатистичного громадянина, слід визнати, що людській природі взагалі то не дуже притаманна схильність підкорятися обов'язковим правилам поведінки й утримуватися від порушення заборон під страхом покарання. Однак реалізація законних прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина прямо пов'язана із необхідністю вступати у соціальні зв'язки й відносини з іншими людьми, органами держави, громадянськими інституціями, що регламентовані правовими нормами і захищені адміністративним і кримінальним законодавством від порушень. Такий порядок взаємовідносин є загальнообов'язковим, а тому схвалюється більшістю людей і сприймається як цінність, інтеріоризована у внутрішнє переконання. На підтвердження можна навести результати соціологічних опитувань, згідно з якими близько 70 % людей заявляють про дотримання у повсякденному житті правових норм і лише 7–10 % визнають факт порушення останніх. Решта — уникають відповіді. Авторське дослідження питання запобіжного впливу законодавства про кримінальну відповідальність на злочинність показало, що 65 % респондентів зіштовхувалися із життєвими ситуаціями, за яких могли б вчинити злочин, проте не вчинили. Серед причин утримання від кримінальних дій 60 % назвали внутрішнє переконання у їх недопустимості, 23 % пояснили своє рішення побоюванням зазнати негативного ставлення з боку оточуючих (небажання втратити добре ім'я, зазнати громадського осуду, відчути себе неповновартим)¹. Можна по-різному ставитися до щирості таких від-

¹ Див.: Голіна В. В. Запобіжний вплив законодавства про кримінальну відповідальність на злочинність / В. В. Голіна, Б. М. Головкін // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : монографія / за заг. ред. В. І. Борисова, В. С. Зеленецького. – Х. : Право, 2011. – С. 213–214.

повідей. Однак несприйняття суспільною свідомістю соціальної ролі злочинців, дискримінаційне ставлення до них і відчуження суспільства від таких людей було і залишається надійним стримуючим антикримінальним чинником для більшої частини населення.

Можливості впливу антикримінального законодавства на злочинність залежать також від якості усієї системи вказаного законодавства. За загальним правилом якість законодавства визначається його відповідністю рівню розвитку суспільних відносин, здатністю задовольняти соціальні потреби, збалансовувати приватні і публічні інтереси, адекватно реагувати на виклики і загрози сучасності, вирішувати проблеми та знімати суперечності на даному конкретно-історичному етапі розвитку, зрештою забезпечувати захищеність прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина від правопорушень і злочинних посягань. На превеликий жаль, науковці і практики відзначають неналежну якість антикримінального законодавства, пов'язану із порушенням принципів соціальної обумовленості нормотворення, формальної визначеності та структурованості закону, системності й узгодженості з іншими галузями матеріального і процесуального права, а також із відсутністю доктрини, нестабільністю норм, невідповідністю положенням Конституції України та міжнародно-правовим актам¹. Низька якість антикримінального законодавства послаблює дію його охоронної, регулятивної, виховної, превентивної та відновлювальної функцій.

Зрештою можливість впливу антикримінального законодавства на злочинність залежить від результативності застосування його положень, норм і приписів правоохоронними та судовими органами. Як відзначає М. В. Бавсун, кримінально-правовим впливом на злочинність треба визнавати не тільки регулятивну діяльність держави у сфері боротьби зі злочинністю, але й фактичну діяльність правозастосовчих органів, що реалізують передбачені законодавством засоби протидії злочинності². Виражена у законодавстві про кримінальну відповідальність воля держави забезпечується примусовим впливом державного апарату. А тому від ефективності правозастосовчої діяльності органів кримінального переслідування, суду, державної пенітенціарної служби та інших органів кримінальної юстиції залежить не тільки неминучість

¹ Див.: Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : монографія / за заг. ред. В. І. Борисова, В. С. Зеленецького. – Х. : Право, 2011. – С. 48–71; 107–122.

² Бавсун М. В. Методологические основы уголовно-правового воздействия : монография / М. В. Бавсун. – М. : Юритинформ, 2012. – С. 26.

реалізації державного примусу до правопорушників, а й ступінь інтенсивності кримінально-правового, кримінально-процесуального чи кримінально-виконавчого впливу.

Можливості впливу антикримінального законодавства залежать від *об'єкта* такого впливу. У значенні такого традиційно вирізняють злочинність та її стан, особу злочинця, правовий статус особи, яка вчинила злочин, протиправну поведінку, суспільну свідомість, невизначене коло осіб із нестійкими переконаннями та ін.

На методологічному рівні об'єктом впливу цілісної системи антикримінального законодавства є: правопорядок і злочинність, нормативна і протиправна діяльність членів суспільства, що перебувають у діалектичній єдності боротьби протилежностей явищ суспільного буття. Перший об'єкт антикримінальне законодавство охороняє і забезпечує, другий — обмежує та руйнує.

Об'єктами запобіжного впливу системи антикримінального законодавства в широкому розумінні є специфічні суспільні відносини, що закономірно породжують злочинність та забезпечують її функціонування як явища суспільного життя. Це частина соціальної дійсності, під впливом якої формуються детермінанти злочинності, криминогенне середовище та особа злочинця. Об'єкти запобіжного впливу ієрархічно організовані і взаємопов'язані, при цьому неоднакові за змістом та детерміністичним значенням. З огляду на це, пропонуємо умовну класифікацію зазначених об'єктів запобіжного впливу. *Родовим об'єктом* є закономірності виникнення і функціонування злочинності та механізм криміналізації суспільних відносин, що продукує криміналізацію суспільної свідомості і як наслідок прийнятне ставлення певної частини суспільства до кримінального способу задоволення потреб та інтересів. *Видовим об'єктом* запобіжного впливу слід визнати такі елементи: 1) негативні явища і процеси, тісно пов'язані зі злочинністю (тіньова економіка, корупція, пияцтво, наркотизм, насильство в сім'ї, расова, національна чи релігійна нетерпимість, кримінальна субкультура тощо); 2) умови формування особистості злочинця (дефекти соціалізації у сім'ї, навчальному закладі, трудовому колективі, найближчому побутовому оточенні, колі спілкування); 3) криминогенне середовище (соціальні групи включені у кримінальну практику та соціальні групи ризику протиправної поведінки). *Безпосереднім об'єктом* запобіжного впливу є криминогенна спрямованість особистості, виражена у кримінальній мотивації, мотиві та намірі вчинити

злочин¹. Крім цього, таким об'єктом є криміногенна віктимність та віктимна поведінка потенційних потерпілих і сприятливі ситуативні чинники реалізації наміру та досягнення злочинного результату.

Тісно пов'язаною із можливостями впливу системи антикримінального законодавства є *межа* такого впливу на об'єкт. В. І. Шакун слушно зауважив, що злочинність завжди існуватиме в режимі, близькому до оптимального. За його підрахунками, упродовж останніх 50 років в Україні, незважаючи на різні підходи до складання статистичної звітності, загальна кількість зареєстрованих злочинів щодо чисельності населення коливалася у межах від 0,5 до 1,3 %².

Попри всю очевидність фіксованої міри впливу системи законодавства на злочинність це питання залишається малодослідженим. Серед науковців і практиків побутує думка, що репресивною діяльністю органів кримінальної юстиції можна знизити рівень злочинності десь на 10–15 %. І це гранично допустима межа ефективності діяльності правоохоронної і судової системи. Межі абстрактного впливу системи кримінального законодавства на злочинність взагалі залишаються невідомими. Можна лише припускати, що вони ще менші.

Головкін Б. Превентивное воздействие системы антиуголовного законодательства Украины на преступность

Стаття посвящена изучению возможностей, объекта и пределов воздействия системы антиуголовного законодательства на преступность и ее состояние в Украине.

Ключевые слова: система законодательства, качество нормативной базы, эффективность практики противодействия преступности.

Golovkin B. Preventive effect of antiugolovnoho Ukrainian legislation on crime

The article is devoted the study of possibilities, object and limits of influence of the system of anticriminal legislation on criminality and its consisting of Ukraine.

Keywords: system of legislation, quality of normative base, efficiency of practice of counteraction criminality.

---

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. – К. : Ін Юре, 2007. – С. 274–275.

² Шакун В. І. Межі впливу на злочинність / В. І. Шакун // Право України. – 2009. – № 7. – С. 20.